

Ключевые слова: деминутив, уменьшительно-ласкательная лексема, эмоционально-оценочное значение, суффикс.

The study describes and analyzes diminutived formations in the story of Vladimir Lys "Century of Jacov". Dedicated thematic groups diminutived, means the creation of reduced-endearing structures and stylistic role.

Keywords: diminutive, reduced-affectionate token, emotional and evaluative meaning, suffix.

УДК 81'373.43:004

Марія Бойчук
(м. Івано-Франківськ)

СЕМАНТИЧНІ НЕОЛОГІЗМИ У ЗАГОЛОВКАХ ПЕРІОДИЧНИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ

У статті розглянуто процеси семантичних перетворень як результат дії семантичної деривації, простежено специфіку створення семантичних неологізмів у заголовках періодичних інтернет-видань.

Ключові слова: інтернет-видання, заголовок, неологізм, семантична деривація.

Сучасні тенденції щодо розширення кількості суспільних функцій української мови детермінують закономірність динамізації багатьох процесів у межах лінгвосистеми. Згадана динамізація знаходить свій вияв у першу чергу в трансформаціях лексичного складу, а механізми збагачення словникового складу мови перебувають у відношеннях прямої пропорції з суспільним життям носія цієї мови.

Одним із виявів повнокровного життя мови виступає факт поповнення лексики засобів масової інформації, яке є безперервним. Саме ЗМІ являють собою ту сферу мовного функціонування, де постійно відбувається оновлення й удосконалення лексичних засобів мови. Мова преси демонструє безпосередню реакцію на лексико-семантичні перетворення у мові. Всі ті стрімкі, системні, різномірні і всеохопні процеси, що відбуваються у довколишньому світі, детермінують серйозні зміни у лексичному корпусі мови преси. Тривають процеси виникнення неологізмів, запозичення та інтеграція іншомовних лексем, формування семантичних дериватів. Такі

утворення становлять десь близько 10-12% усіх інновацій, зафіксованих у мові мас-медіа другої половини 80-х-90-х років ХХст.[3,с.211].

Серед аспектів дослідження лінгвістичних явищ, які стосуються лексико-семантичного рівня реалізації мовної системи, постають питання, пов'язані з вивченням явищ семантичної деривації.

Процес семантичної деривації, як зазначає Н. П. Тропіна, є використанням уже відомого слова (його зовнішньої оболонки) для номінації нового об'єкта, тобто вторинною номінацією [5].

За словами Т. Бевз, це відповідає принципіві економії, який спонукає мову уникати інтенсивного приросту одиниць плану вираження і спрямовує номінативну діяльність у русло вторинної номінації, до семантичної трансформації наявних у мові номінативних засобів [1, с.3].

Різноаспектне дослідження явища семантичної деривації висвітлено в роботах О. Стишова, Л. Струганець, К. Ленець, І. Самойлової, Н. Тропіної, Т. Бевз та інших). Процеси семантичної деривації в лексиці сучасної української літературної мови (на матеріалі неологізмів 70-90-х років ХХ ст.) досліджувала І. А. Самойлова, синергетичну природу семантичних перетворень (на матеріалі сучасної англійської мови) розглядала С. М. Єнікєєва, динамічну модель семантичної деривації експерієнтів запропоновано О. В. Деменчуком, семантико-стилістичні модифікації застарілої лексики, актуалізованої в сучасній українській періодиці, студіювала Ю. Волекжаніна.

Однак існує потреба вивчення процесів лексико-семантичних змін у заголовках періодичних інтернет-видань. Цим визначається **актуальність** запропонованої розвідки.

Мета дослідження— простежити процеси формування семантичних неологізмів у заголовках періодичних інтернет-видань, з'ясувати особливості моделювання семантичних дериватем.

Об'єктом дослідження обрано семантичні неологізми у заголовках періодичних інтернет-видань.

Специфіка створення семантичних неологізмів визначається тим фактом, що для втілення авторської інтенції наявний простір тільки на рівні значення слова, форма ж задається, і вона – незмінювана. Тому авторська вправність у такому разі стосується вміння приєднати готову форму, яка несе свою когнітивну фоновість, свою смислову асоціативність, до нового поняття, що відповідно до комунікативних потреб мусить бути названа, а також в майстерності знайти мотиваційні точки дотику: *3 24 серпня США почнуть карати Україну за піратство* – “умисне незаконне використання

об'єктів права інтелектуальної власності, що належать іншим особам, з метою отримання матеріальної вигоди” (УП, 22.08.01) <піратство – “промисел, заняття піратів; морський розбій” (ВСУМ, с. 986); Тимошенко: у Раді знову скуповують «**тушок**» (ФП, 28.03.11) <тушка – зменш. до туша – “1. Оббіловане і випатране тіло забитої тварини. // Мертве тіло якої-небудь тварини. 2. розм.. Про велике, гладке тіло людини” [2, с.1495]; “**Плиточникам**” з Майдану пред'явили звинувачення – “група осіб, що звинувачується у пошкодженні плитки на Майдані Незалежності під час податкових протестних акцій” (УП, 04.03.11) < *Плиточник – різновид будівельної спеціальності: **Плиточник** щодня заробляє до 200 доларів (gazeta.ua/post/244283/comm); **Плиточник-облицювальник**, з досвідом, шукає роботу (Інтернет-оголошення).

Процес семантичної деривації, в результаті якого виникають неологізми аналізованого типу, може охоплювати різноманітні одиниці. На передній план у таких процесах виходить образологіка носія мови.

Виявлено, що до подібних процесів залучаються одиниці різної структурної, дериваційної і смислової природи:

1) розмовні слова: **джинса** – “замовні матеріали у ЗМІ” (УП, 23.04.09). Пор.: **джинса** – це розмовна назва джинсової тканини, різновиду “міцної бавовняної тканини (перев. синювато-блакитнуватого кольору)” [2, с.300], а також виробів з такої тканини); **комуналка** – “комунальна сфера” (ФП, 09.03.11). Пор.: **комуналка** – “розм. Комунальна квартира” [2, с.570];

2) жаргонізми: **ширка** – “широка коаліція” (УП, 12.05.09). Пор.: **ширка** – це сленгова назва у наркоманів дози ацетилійованого опію (УМ). Щоправда, варто зазначити, що значну роль у процесі появи цього неологізму відіграє співзвучність компонентів: **широка коаліція** > **ширка**. Однак для кваліфікації цієї одиниці як омоніма підстав немає, оскільки до процесу появи аналізованого слова план його змісту залишився небайдужим;

3) етранжизми (запозичені лексичні одиниці): “**Регіони**” – “Партія регіонів” (УП, **Регіони** (УП, 08.12.08; 09.12.08; 12.05.09). Пор.: **регіон** – “певна територіальна одиниця (район, область, зона), що вирізняється з-поміж інших таких же одиниць специфічними рисами (географічними, економічними т. ін.)” [2, с.1206]; у тому числі – й екзотизми: “**сієста**” – “зміна графіку роботи у зв'язку зі спеком” (УП, 07.06.11), **шериф** – “дільничний інспектор” (ЛП, 22.10.09);

4) історизми: “**панщина**” – “використання військовослужбовців для політичної агітації” (УП, 03.08.07). Пор.: **панщина** – “дарова примусова праця покріпачених селян у господарстві поміщика” [2, с.883]; **гонець** –

“новий посол Росії в Україні”(УП, 23.10.09). Пор.: *гонець* – “особа, яку посилають з терміновим дорученням, повідомленням” [2, с.253]. Сюди зараховуємо і назви історичних подій: *Ющенко за день до Ватерлоо* – “відставка уряду” (УП, 23.04.01);

5) архаїзми: *"сідалище"* – “вертолітний майданчик для президента Віктора Януковича в Каневі” (УП, 11.02.11). Пор.: *сідалище* – це “заст. Сидіння” (у 2 знач.) [2, с.1322], тобто “місце або предмет, на якому сидять, на який сідають” [2, с.1312];

6) професіоналізми: *Рада "зависла"* (УП, 09.09.09). Пор.: *зависнути* – “триматися в повітрі, у просторі над землею” [2, с.379]; *майданник* – “учасникзаходів політичних сил на Майдані Незалежності” (УП, 06.11.07). Пор.: *майданник* – “заст. Смоляр” [2, с.637];

7) терміни: *"дипломат"* – “затриманий на словацько-українському кордоні українець, який мав при собі дипломатичний паспорт” (УП, 25.08.01). Пор.: *дипломат* – “Службова особа, яка має урядові повноваження для зносин з іноземними державами // Людина, яка вміло і тонко діє в стосунках з іншими” [2, с.296]; *мажор* – “син заможних і впливових батьків” (ЛП, 23.05.09). Пор.: *мажор* – “Музичний лад // Бадьорий, радісний настрій, характер” [2, с.636];

8) лексеми з числовою семантикою: *"Двадцятка"* придумала, як подолати світову кризу (УП, 16.11.08); *"Четвірка"* віддасть "Єді" будь-які 5 комітетів в обмін на бюджетний і з економіки (УП, 05.06.02)тощо. Семантичного дериваційного переосмислення можуть зазнавати навіть займенники: *Політична реклама: вона не завжди працює* (УП, 17.09.09) – “Ю. Тимошенко”.

Крім іменників, до процесів семантичної деривації залучаються слова інших частин мови: *У Стебнику викрили "піратське" телебачення* (ЛП, 05.03.11), *Суркіс та Омельченко заручені до осені* (УП, 16.07.01), *ДАІ "полюватиме" із фотокамерами* (ЛП, 09.12.10), *Шестикласниця "замінувала" школу* (ЛП, 22.01.11), *Росія "сватає" Україні свій захист від ракет замість європейського* (УП, 02.04.11).

Деякі семантичні неологічні деривати демонструють активність щодо входження в узус. Так, нове значення лексеми *колядувати* (“одержувати незаконним шляхом”), “запроваджене в обіг” після випадку з суддею Зваричем, починає розширює межі свого вживання: *наколядували барсетку* (ЛП, 25.01.11). Пор. також і фіксацію *У Запоріжжі підприємці збирають гроші на київський Майдан* (УП, 25.11.10).

Найпоширеніший спосіб перенесення – це метафора. Автори семантичних неологізмів використовують найрізноманітніші зближення: *"пральня"* – “банк, що відмиває гроші” (УП, 03.02.01), *«маски-шоу»* – “одягання марлевих пов’язок” (УП, 02.11.09) / “операція спецпризначенців у масках” (МН, 02.10.10), *"колядник"*(УП, 25.08.10) і *“засівальник”* – “І. Зварич” (ЛП, 12.03.09), *«феодал»* – “В. Лозінський” (УП, 07.07.09), *"візантієць"* – (В. Балога)(УП, 05.12.07), *«перезавантажити»* партію (УП, 24.03.09), Азаров *"намалював" 6% ВВП в першому кварталі.* (УП, 30.03.11).

Рідше використовуються метонімія (*Від Майдану до Європейської Платформи*(УП, 04.12.06), *В пошуках "Майдану"* (ЛП, 25.11.10) і синекдоха (*Позбутися пістолів* – “здавання вогнепальної зброї” (ЛП, 09.10.10).

Деякі заголовки фіксують процес пошуку зближення двох понять – донора і реципієнта: *Блок Тимошенко: "Титанік" чи "Аврора"?* (УП, 07.11.01), *Ющенко: Гамлет чи Мойсей?*(УП, 26.05.01).

Щодо деяких семантичних дериватів виявлена подвійна мотивація *«цифра»* – “цифрове мовлення” (УП, 11.09.09; МН, 24.05.11) <*цифрові технології* і позначення числа;*апаратник* – “працівник апарату” (УП, 15.04.11) < “апарат + -ник” і *апаратник* – “Робітник, що стежить за роботою апаратів”(ВСУМ, с. 22).

Семантична деривація застосовується і щодо лексикалізованих сполучень: *"2 в 1"* – “поєднання посади першого секретаря політради з посадою голови СПУ” (УП, 13.11.07), і щодо сталих висловів: *Прощавай, зброє!* – “конфіскація зброї”(ЛП, 16.06.11)

У процесах семантичної деривації часто активну роль відіграє форма вихідної одиниці: *"донька"* – “дочірня компанія” (УП. 01.08.07), *"недоторканність"* – “запровадження в метро безконтактних карток” (УП, 14.12.07), *"зв'язний"* – “колишній член Нацкомісії регулювання зв'язку С. Апасов” (УП, 16.08.07). *"трамбувальник"* – “співробітник служб метрополітену, що надає допомогу машиністу зачинити двері електропозізда” (УП, 12.12.07), *"самостійник"* – “член самостійної України” (УП, 18.07.01). На неї може впливати мова-джерело: *"Голубі"* – “британський бойзбенд *"Blue"* (УП, Tablo ID, 26.04.11). Інколи процеси семантичної деривації демонструють використання багатоплановості форми і змісту: *генерал-губернатор* – “генерал-лейтенант Г. Москаль, призначений главою Закарпатської обласної адміністрації” (УП, 02.06.01). Тут простежується і переосмислення історизму *генерал-губернатор* – “начальник однієї або кількох губерній у дореволюційній Росії” [2, с.230], і додається спеціальне

відомче звання Г. Москаля, і використовується історизм-неологізм *губернатор*. До аналізованих процесів залучаються також іншомовні варваричні одиниці. Автор актуалізує семантику кожного компонента, що входить до композита: *Copland* – “поліцейська країна (країна копів)” – “Україна”) (УП, 04.04.01). Такі риси зближують подібні одиниці з парафразами.

Виявлено випадки, коли у процесі семантичної деривації актуалізуються омонімічні параметри форми: *газават* – “переговори Путіна і Кучми щодо газу” (УП, 16.10.00) <*газават* – “священна війна за іслам”.

Семантична деривація може стосуватися щойно запозичених неологізмів: *Чергова "йолка" в парламенті*. В умовах, коли влада практично концентрована в руках президента, саме на ньому лежить головна відповідальність – і за “йолку” замість стратегії, і за помилки уряду, і за відсутність ефекту “кальонного жєлеза” у боротьбі з корупцією. (*чергова “йолка” у значенні помилка, казус*) (УП, 11.04.11).

У результаті семантичної деривації відбувається рух лексем від зони апелятивів до зони онімів (“*Візир*” (ЛП, 28.12.10), “*Арена*” (ЛП, 28.12.10) – прилади, “*Яблуко*” (УП, 07.05.01), “*Єдність*” (УП, 09.11.01), – партія, “*Вперед*” (Д, 13.05.11) – громадський рух), а від зони онімів – до зони апелятивів *шумахер* – “водій, що зловживає швидкістю” (ЛП, 25.11.10), У Німеччині радять Тимошенко: “Не треба більше *Криворіжсталей*” (УП, 19.12.07).

Семантичні неологізми можуть вступати в синонімічні зв’язки зі словотвірними: “*сідалище*” для вертольота Януковича (УП, 11.02.11) // *вертолітодром* для Януковича (УП, 20.07.11).

Таким чином, процеси семантичної деривації у заголовках періодичних інтернет-видань демонструють певну продуктивність. Семантичного переосмислення зазнають лексеми різного структурного і смислового характеру. Аналізовані процеси, як засвідчують наведені приклади, відбуваються в основному на основі метафори, метонімії і синекдохи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бєвз Т. Загальні закономірності семантичної деривації / Т. Бєвз // Наукові записки. – Вип. 35. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 2001. – С. 3-7.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Стишов О.А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). / О.А. Стишов. – 2-ге вид., переобл. – К. : Пугач, 2005. – 388 с.

4. Тлумачний словник української мови / за ред. Д. Г. Гринчишина. – 3-тє вид., перероб. і доповн. – К. : Освіта, 1999. – 302 с.
5. Тропіна Н.П. Семантична деривація в сучасній російській мові / Н.П. Тропіна. – Автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.02 / НАН України, Ін-т мово знав. ім. О.О.Потебні. – К., 2004. – 36 с. – Режим доступу: disser.com.ua/contents/5751.html.

ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ

- MN – <http://www.mukachevo.net>
УП – <http://www.pravda.com.ua/news>
ЛП – <http://www.lvivpost.net>
ФП – <http://www.4post.com.ua>
УП
TabloID – <http://www.tabloid.pravda.com.ua>
Д – <http://www.day.kiev.ua/>

В статье рассмотрены процессы семантических преобразований как результат действия семантической деривации, прослежена специфика образования семантических неологизмов в заглавиях периодических интернет-изданий.

Ключевые слова: интернет-издание, заглавие, неологизм, семантическая деривация.

The processes of semantic changes as a result of semantic derivation are being researched, the specifics of formation of semantic neologisms in the headings of periodical on-line editions are revealed.

Key words: on-line edition, heading, neologism, semantic derivation.

УДК 81'373

Марина Болобан
(м. Київ)

САКРАЛЬНО-МІФОЛОГІЧНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ЧАС І КАЛЕНДАР У РІЗНИХ МОВНО-КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЯХ

Стаття присвячена дослідженню позамовного контексту формування часової та календарної лексики, а саме міфологічному світосприйняттю носіїв архаїчних мовно-культурних традицій.

Ключові слова: лексика, час, календар, міфологічне світосприйняття

Лінгвоконцептологія або, ширше, лінгвоментологія репрезентована публікаціями Л.П. Гнатюк, І.О. Голубовської, С.П. Денисової, С.А. Жаботинської, В.В. Жайворонка, О.С. Колесника, В.І. Кононенка, І.В. Кононенко, Л.А. Лисиченко, А.М. Приходька, Т.В. Радзієвської,